

بررسی گرایش به تفکر پایدار در سیستم طراحی و تولید سنتی ایران در آیین‌های فتوت اسلامی*

نفیسه نجفی** رضا افهمی***

چکیده

در این پژوهش به آشنایی با هنر و تولید سنتی در آیین‌های فتوت و معرفی دیدگاه‌های ایشان و دیدگاه‌های طراحی پایدار پرداخته شده و مقایسه‌ای تطبیقی بین این نظرگاه‌ها انجام شده است و نقاط اشتراک و افتراق آنها و امکان تطابق آنها به لحاظ رویکردهای حامی محیط‌زیست و امکان بهره‌گیری از این دیدگاه‌ها برای طراحی امروز بررسی گردیده است. در این پژوهش عقاید این جامعه سنتی در ارتباط با امر طراحی و تولید بررسی می‌شود. این دسته از منابع در شرایط کنونی ایران و کشورهای در حال توسعه، به دلیل دگرگونی‌های فرهنگ کار و تقلیل و تحلیل فرهنگ تولید و افزایش مصرف و رواج جامعه مصرفی می‌تواند پندآموز باشد. هدف این پژوهش استفاده از اصول و شیوه‌های آنها در بازتولید فرهنگ آسیب‌دیده طراحی و تولید کشور است. این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای انجام گرفته است و به روش استنتاج منطقی به تحلیل یافته‌ها و تولید مدلی جهت بهره‌گیری از این بینش سنتی پرداخته شده است. فرضیه اصلی این پژوهش این است که جریان فتوت شباهت‌هایی به دیدگاه‌های طراحی پایدار دارد که می‌توان از آنها در جهت نهادینه ساختن تفکر طراحی پایدار در میان طراحان داخلی بهره گرفت. سؤال اصلی این پژوهش این است که چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین طراحی پایدار و تفکر فتوت وجود دارد؟ نتایج این پژوهش نشان داده است که بین دیدگاه‌های طراحی و تولید در میان جریان سنتی فتوت و دیدگاه‌های طراحی پایدار معاصر شباهت‌هایی دیده می‌شود که می‌توان از این شباهت‌ها برای تبیین مدلی بومی برای طراحی و تولید در ایران استفاده نمود.

کلیدواژه‌ها: طراحی پایدار، آیین فتوت اسلامی، فتوت نامه، طراحی و تولید سنتی

* این مقاله مستخرج از رساله دکترای نفیسه نجفی با عنوان تبیین جنبه‌های معنوی طراحی مثبت با استناد به فتوت نامه‌های اسلامی به راهنمایی دکتر رضا افهمی در دانشگاه تربیت مدرس است.

** دانشجوی دکترای پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

*** استادیار، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران. (نویسنده مسئول).

مقدمه

این نوشته در پی شناسایی گروهی است که به فتیان معروفاند و در دوره‌های طولانی از تاریخ کشور ما به حیات خود ادامه داده‌اند. منابع مهم نسبتاً فراموش‌شده‌ای وجود دارند که مربوط به این گروه‌ها و متعلق به پیشه‌وران و اصناف ایرانی هستند و با نام‌های کلی فتوت‌نامه^۱، رسائل جوانمردان، کسب‌نامه، کسوت‌نامه و ... شناخته شده‌اند، که در واقع مرام‌نامه‌های خودتضمین‌کننده و درونی شده بخشی از پیشه‌وران و صاحبان مشاغل گوناگون در ایران و دیگر کشورهای مسلمان بوده است (فرهادی، ۱۳۹۰: ۲).

پرسش اصلی در این پژوهش این است که چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان پندارهای اهل فتوت با دیدگاه‌های پایداری^۲ وجود دارد و سؤال بعدی این است که آیا می‌توان از این دیدگاه‌ها برای تقویت اصول طراحی پایدار بین طراحان ایرانی استفاده نمود؟ فرضیه اصلی این پژوهش این است که جریان فتوت شباهت‌هایی به دیدگاه‌های طراحی پایدار را داراست که می‌توان از آنها در جهت نهادینه ساختن تفکر طراحی پایدار در میان طراحان داخلی بهره گرفت. جوانمردان در ایران و فتیان در دیگر بلاد اسلامی یک شاخه از مسلمانان بودند که به تبع عرفای نامدار سده‌های نخستین اسلام کوشیدند به باطن و درون احکام شریعت دست یابند و عشق و حرمت به دوستی و وفای به عهد را که در بطن این احکام نهفته است مأخذ اعمال خود قرار دهند و احساسات عارفانه را به کمک فتوت نامه‌ها به اعماق جامعه ببرند و به مشتاقان بیاموزند و در عمل جاری گردانند. ایشان در تکوین شخصیت معنوی جامعه آن زمان اثری عمیق و در تربیت اصیل اجتماعی آنان سهمی به سزا داشته‌اند (کرین، ۱۳۶۳). هدف این پژوهش بررسی عقاید اهل فتوت و به‌خصوص جوانمردان شیعه و ایرانی است و خروجی این پژوهش نیز برای تقویت بنیان‌های بومی و توجیه فرهنگی طراحی پایدار برای طراحان ایرانی و نهایتاً طراحان مسلمان منطقه بیشترین کاربرد را خواهد داشت چراکه رویکردی برخاسته از متن فرهنگی جوامع یادشده است.

در طراحی محصولات، عوامل تأثیرگذار زیادی وجود دارند و طراح در طی مراحل طراحی، نیازمند آگاهی از فرهنگ جامعه هدف است. یکی از اصول طراحی پایدار نیز توجه به عوامل اجتماعی و فرهنگی در طراحی محصولات است. امروزه با گسترش مکاتب طبیعت‌گرا^۳، برخی تلاش کرده‌اند که با مبنایی نسبیت‌گرایانه، تفاوت هویت‌های فرهنگی را

در گوناگونی زمینه‌های اقلیمی و طبیعی تفسیر نمایند. در تعالیم دینی، متونی در تأیید این تأثیر وجود دارد که می‌تواند در تنظیم مبانی طراحی راهگشا باشد. رویکردهای حاضر طراحی صنعتی، وارداتی بوده و محصول مطالعه، تجربه و پیشینه فرهنگی جهان غرب هستند. فرهنگ‌ها و جوامع سنتی، بازار بزرگی را ارائه می‌کنند که این خود بیشترین شرایط رشد و تعالی محصولات متناسب این بازارها را برای طراحان فراهم می‌کند. طراحان منطقه‌ای باید بتوانند جلوه‌هایی از پیشرفت و نوگرایی را ارائه دهند که ریشه در فرهنگ سنتی آن جامعه دارند (ندایی فرد، ۱۳۸۶: ۹۱). همین موضوع اهمیت این پژوهش و تأثیر آن در یافتن این خط فکری را نشان می‌دهد.

گرم شدن کره زمین و نازک شدن لایه ازن به علت استفاده از آلاینده‌ها، افزایش آلودگی محیط‌زیست و انقراض گونه‌های مختلف زیستی، همه و همه ضرورت توجه به مسائل زیست‌محیطی را دوچندان می‌کند. به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه که گسترش صنایع به‌طور جدی دنبال می‌شود، دقت در نحوه مصرف منابع و رابطه با محیط‌زیست بسیار ضروری است. حال اگر دیدگاه‌های توسعه پایدار در جریان فکری بومی و سنتی افراد هر منطقه دنبال شود به‌طور قطع موفقیت بیشتر و انطباق راحت‌تری را با پیشینه فکری آن افراد خواهد یافت و راحت‌تر عملی می‌شود؛ و این مسئله ضرورت این پژوهش را نشان می‌دهد.

فتوت‌نامه‌ها در فرهنگ اسلامی، یکی از بهترین بسترها برای شناخت تاریخ فن و هنر اسلامی، اصناف و حرفه‌ها و تعامل میان هنر و عرفان تلقی می‌شوند. این دسته از هنرها ارتباطی تنگاتنگ با اندیشه‌های حکمی و عرفانی داشتند. از جمله این حرفه‌ها و مشاغل، آن دسته از حرفه‌هایی است که امروزه با عنوان هنرهای تجسمی و کاربردی شناخته شده و طراحی صنعتی نیز جزوی از این هنرهاست و شناخت آنها، نسبت میان عرفان و هنر و عمل و تعامل این عوامل را آشکار می‌سازد (موسوی، ۱۳۹۰: ۲۱). در این پژوهش ابتدا به بررسی ادبیات و روش پژوهش و یافتن کاستی‌های پژوهش در این زمینه تا کنون پرداخته شده و سپس به معرفی توسعه پایدار، طراحی پایدار و مفاهیم و مؤلفه‌های مهم در طراحی و تولید با این رویکرد پرداخته می‌شود. سپس عقاید، مسلک و راه و روش اهل فتوت در صنعتگری و تولید معرفی می‌شود و آنگاه به مقایسه این دو دیدگاه و شباهت‌ها و افتراق‌های آنها پرداخته خواهد شد.

در این پژوهش از سویی با استفاده از منابع و مقالات مرتبط با مقوله طراحی پایدار، به جمع‌آوری اطلاعات مرتبط پرداخته و سعی در گردآوری مهم‌ترین مطالب در این زمینه شده است. در این پژوهش کتب و مقالاتی با موضوع طراحی پایدار مورد بررسی قرار گرفته‌اند. برای مطالعات مرتبط با جریان فتوت در این پژوهش از دو نوع منبع استفاده شده است، یکی اصل و یا بازنویسی فتوت‌نامه‌هایی که از آن دوران به‌جا مانده‌اند و دیگری متونی که به تحقیق و تحلیل این فتوت‌نامه‌ها یا به‌طور کلی مرام و مسلک و بینش و منش اهل فتوت پرداخته‌اند. چند نمونه از فتوت‌نامه‌های در دسترس به این قرار هستند: (فتوت‌نامه معماران، فتوت‌نامه عبدالرزاق کاشانی، فتوت‌نامه سپاهی‌گران، فتوت‌نامه چیت‌سازان، سی رساله معروف به رسائل خاکساریه، فتوت‌نامه میرسیدعلی همدانی، فتوت‌نامه سلطانی، فتوت‌نامه ناصری و...). در مرحله بعدی به‌مرور و گزیده‌چینی از کار پژوهش‌گرانی که با دیدگاه‌های نزدیک به این پژوهش در این موضوع تحقیق نموده‌اند پرداخته خواهد شد.

با مرور پیشینه تحقیق به نظر می‌رسد محققین بر اهمیت دیدگاه‌های اهل فتوت واقف بوده و بر لزوم به‌کارگیری این دیدگاه‌ها اشتراک نظر داشته‌اند ولی در هیچ‌یک از تحقیقاتی که تاکنون انجام شده، به‌طور عملی از آموخته‌های این جریان برای پایه‌ریزی اصول طراحی و تولید استفاده نشده است. پژوهشگران در پژوهش‌های این زمینه به جمع‌آوری و مرور فتوت‌نامه‌ها یا تاریخ حلقه‌های فتوت پرداخته‌اند و بعضاً این موارد را از منظر ادبیات، الهیات، تاریخ و ... سنجیده‌اند؛ ولی تا کنون بررسی جدی در مورد دیدگاه‌های پایداری که در پس‌زمینه فکری این‌گرایش وجود داشته، انجام نشده است. تنها یکی از پژوهشگران به این موضوع توجه کرده، ولی این موضوع را در ارتباط با طراحی صنعتی مطرح نموده است، بنابراین این پژوهش به لحاظ مضمون بداعت دارد.

فرهادی در ۱۳۹۰ بر روی فتوت‌نامه‌ها کار کرد و دیدگاه‌های تولید را در فرهنگ گذشته ایرانیان مورد بررسی قرار داد. وی معتقد است که مرام و مسلک این گروه‌ها می‌تواند رویکردی برای نجات از بحران جامعه مصرفی و اشتباهات تولید باشد.

نقره‌کار و همکاران در ۱۳۸۹ تأثیر محیط طبیعی را بر رفتار و اخلاق از دید متفکران اسلامی و نتایج آن را در طراحی محیط مصنوع مورد بررسی قرار دادند. آنها معتقد هستند که در طراحی معماری و شهری می‌توان از دیدگاه‌های اسلامی

بهره جست و این دیدگاه‌ها دوستدار محیط‌زیست و در راستای طراحی پایدار هستند.

بهمنی در ۱۳۹۱ پایداری را در طراحی اشیای کهن ایرانی متعلق به قرون ۴ و ۵ ق. مورد بررسی قرار داد. وی پس از بررسی مواد، کاربرد و ویژگی‌های دیگر این ظروف نتیجه گرفت که صنعت‌گران آن دوران محصولات مربوطه را طوری طراحی می‌نموده‌اند که با استفاده از مصالح طبیعی بوده و عمر طولانی داشته باشند و به لحاظ شکل و فرم نیز بهینگی، کمینگی و زیبایی کاربردی را مدنظر داشته‌اند که مطابق نظرات طراحی پایدار است.

زمانی در ۱۳۹۳ مطالعه‌ای تطبیقی بر رویکرد بینش اسلامی و رویکرد معاصر در مواجهه با محیط‌زیست ارائه داد و این دو را با هم در یک راستا و هم‌جهت دانست.

دانشپور در ۱۳۹۲ مفهوم اجتماع پایدار^۴ در جهان بینی اسلامی را مورد بررسی قرار داد. این مفهوم یکی از مفاهیم مطرح‌شده در دیدگاه‌های توسعه پایدار است. پژوهشگر با بررسی‌هایی که انجام داده نتیجه گرفته است که جهان بینی اسلامی مفهوم اجتماع پایدار را تأیید نموده و آن را در بطن اعتقادات دینی ترویج می‌نماید.

کار کیا در ۱۳۸۱ ارتباط توسعه پایدار و طراحی صنعتی را در گسترش صنایع کشور مورد بررسی قرار داد. ایشان به مؤلفه‌های مرتبط این دو مقوله و نحوه تأثیر طراحی صنعتی در توسعه پایدار اشاره کرده و مؤلفه‌هایی را جهت همگام‌سازی طراحی و تولید با توسعه پایدار مطرح ساخت. مدل و مؤلفه‌های به کار گرفته توسط ایشان می‌تواند در جای‌گذاری مفاهیم پایداری در فرایند طراحی ارائه‌شده توسط این پژوهش مؤثر باشد.

کتاب درآمدی بر روش‌شناسی هنر اسلامی اثر سیدرضی موسوی گیلانی (۱۳۹۰)، در خصوص ارتباط فتوت و هنر نکات مفیدی را بیان کرده است. این پژوهشگر درباره نوع نگاه فقیهان به هنر و پیشه و نحوه قانون‌مند نمودن اصناف مختلف به ارائه اطلاعات جامع و مؤثری پرداخته است.

حکمت هنر و زیبایی در اسلام از شهرام پازوکی (۱۳۸۴) نیز نکته‌های مختصر ولی مفیدی را در باب تفکر در طراحی و تولید اسلامی بیان کرده است. به کمک این مطالعه می‌توان به دیدگاه‌های فلسفی‌ای که منجر به شکل‌گیری مرام‌نامه‌های اصناف در بین اهل فتوت شده است پی برد.

آراسته و همکاران در ۱۳۹۳ به بررسی هنر در آیین‌های فتوت اسلامی پرداخته‌اند. ایشان دیدگاه‌های اهل فتوت در خصوص هنر و تولیدات هنری را بررسی کرده‌اند.

موسوی در ۱۳۹۰ هنر اسلامی را در آیین‌های فتوت‌نامه‌ها مورد بررسی قرار داده و به آثار شاخص هنرمندان مسلمان

و نحوه شکل‌گیری این آثار در نتیجه حلقه‌های تصوف اهل فتوت اشاره دارد.

عسگری در ۱۳۹۰ مؤلفه‌های فرهنگ و تمدن را در آثار اخوان‌الصفا مورد بررسی قرار داد. اخوان‌الصفا از این جهت که زمینه‌ساز شکل‌گیری آئین‌ها و حلقه‌های فتوت شدند مهم هستند و لازم است عقاید و مسلک ایشان مورد مطالعه قرار بگیرد. به خصوص تأثیری که ایشان در شکل‌گیری عرفان عملی داشته‌اند محل توجه و تأمل است.

ندایی در ۱۳۹۱ هویت فرهنگی را در طراحی صنعتی مورد بررسی قرار داد و بر تأثیر گیری از دیدگاه‌های سنتی در رویکردهای بومی طراحی تأکید کرد.

روش تحقیق

این پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و گردآوری داده‌ها با استفاده از منابع و اسناد کتابخانه‌ای انجام گرفته است. بدین منظور هم از اصل مدارک موجود راجع به جریان فتوت یعنی فتوت‌نامه‌ها استفاده شده است و هم کتاب‌هایی که به شرح و تفسیر و ذکر تاریخ فتوت پرداخته‌اند مورد استفاده قرار گرفته‌اند. همچنین از مقالات و کتاب‌هایی که مرتبط با رویکرد طراحی پایدار هستند استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها در این پژوهش به روش استنتاج منطقی، به تحلیل یافته‌ها و تولید مدلی جهت بهره‌گیری از این دانش و بینش سنتی پرداخته شده است.

توسعه پایدار

اصطلاح پایداری نخستین بار در سال ۱۹۸۶ توسط کمیته جهانی گسترش محیط‌زیست تحت عنوان "رویارویی با نیازهای عصر حاضر بدون به مخاطره انداختن منابع نسل آینده برای مقابله با نیازهایشان" مطرح گردید و هر روز بر ابعاد و دامنه آن افزوده می‌شود تا استراتژی‌های مناسبی پیش روی جهانیان قرار گیرد. گرم‌شدن کره زمین، نازک‌شدن لایه ازن به علت استفاده از آلاینده‌ها، افزایش آلودگی محیط‌زیست و انقراض گونه‌های مختلف زیستی، همه و همه ضرورت بوم‌شناسی و توجه به مسائل زیست‌محیطی را دوچندان می‌کند. شاید بتوان معماری پایدار را که در واقع زیرمجموعه طراحی پایدار است، به‌عنوان یکی از جریان‌های مهم معاصر به حساب آورد که عکس‌العملی منطقی در برابر مسائل و مشکلات عصر صنعت به شمار می‌رود. طراحی پایدار نوعی از طراحی است که قصد دارد به نیازهای امروز بدون لطمه زدن به منابع نسل‌های آینده پاسخ دهد (لنگ، ۱۳۹۱: ۱۰۳). طراحی پایدار یا طراحی سبز از موضوعات بسیار جنجالی و بحث‌برانگیز در

جهان امروز است. بدون تردید یکی از موارد مهمی که انسان همواره با آن دست‌وپنجه نرم می‌کند، نحوه نگرش و برخورد با منابع انرژی و تعامل بین منابع و اثرات ناشی از این مصرف است. در نگرش پایدار، طراحی به گونه‌ای انجام می‌شود که این سه مورد در یک چرخه ارتباطی صحیح قرار گرفته و بتوان در آینده نیز از نتایج مصرف منابع در حال، بهره‌مند شد. به عبارت دیگر این نوع طراحی بدون داشتن نگرشی درست و تعریفی مشخص امکان‌پذیر نیست. پایداری می‌تواند سه مؤلفه اساسی داشته باشد: پایداری اجتماعی، پایداری اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی.

پایداری اجتماعی

تغییراتی که برای به بار نشستن آینده پایدار ضروری است، همواره قیدوبند فرهنگ اجتماعی هر جامعه است. لازمه آن، تغییر و بازبینی الگوها و ارزش‌های اجتماعی ناهمسان و نیز احیای باورها، سنت‌ها و الگوهای است که ریشه در فرهنگ تاریخی یک جامعه دارد و منطبق با تفکر پایداری است. نخستین قدم در این فرایند، تضمین قطعی در رفع نیازهای اصلی جامعه است. برخی از ویژگی‌ها بدین قرار است: (۱) بهره‌مندی مکفی از سرمایه‌های اصلی (۲) مشمولیت و دربرگیرندگی (تنوع نژادی، فرهنگی و ... در جهت افزایش سرمایه اجتماعی) (۳) برخورداری از سلامت و رفاه (۴) برخورداری از آموزش (۵) رشد و ارتقای تعامل اجتماعی (۶) برخورداری از اصول و ارزش‌های پایدار.

پایداری اقتصادی

مراد از پایداری اقتصادی حفظ سرمایه اقتصادی است. پایداری در اقتصاد را می‌توان در ایجاد رشد عادلانه و متوازن جامعه انسانی و تضمین بهره‌مندی تک‌تک انسان‌ها در طول زمان، بدون وارد آوردن خدشه به منابع زیستی، طبیعی و فرهنگی تعریف نمود. مهم‌ترین سرفصل‌های مطرح در زمینه پایداری اقتصادی عبارت‌اند از: ۱- اقتصاد با حساسیت بوم‌شناختی ۲- نظام مبتنی بر ارزش (اقتصاددانان سبز، اقتصاد را وسیله و نه هدف در جهت نیل به توسعه پایدار می‌دانند) ۳- نظام عادلانه ۴- تأکید بر اقتصاد محلی ۵- بهره‌وری

پایداری زیست‌محیطی

پایداری زیست‌محیطی حفظ سرمایه طبیعی و تداوم رفاه انسانی است. انسان باید در چارچوب محدودیت‌های محیط‌زیست بیوفیزیکی زندگی کند. سرمایه طبیعی باید حفظ شود، زیرا هم تأمین‌کننده منابع است و هم صندوق ذخیره مواد زائد و این به معنای حفظ اندازه جمعیت، مصرف

یک شکل مفید به شکلی دیگر درمی‌آیند اما باز هم پس از این تبدیل دارای کارایی و استفاده هستند.

طراحی برای انسان

این اصل، سومین و شاید مهم‌ترین اصل طراحی پایدار محسوب می‌شود. در دو اصل پیشین، کارایی بیشتر و محافظت از منابع طبیعی مورد توجه بود. در حالی که در این اصل، بر حفظ کیفیت زندگی تمامی اجزای سازنده اکوسیستم تأکید می‌شود. این اصل را می‌توان در راستای اهداف بشر دوستانه‌ای دانست که ارکان و منابع مختلف زندگی را محترم می‌شمارد. در حقیقت، با تعمق بیشتر در این فلسفه می‌توان به این نکته پی برد که به نیازهای زنجیره‌وار و متقابل اجزای مختلف زندگی و نقش آنها در ادامه حیات بشری باید توجه جدی مبذول داشت؛ زیرا در جهان مدرن امروز، اگرچه انسان محور همه تغییرات و دگرگونی‌هاست، اما این محوریت هرگز در جهت نقض حقوق سایر موجودات زنده نبوده، بلکه کاملاً همگام با آنها و همواره در حالت تعامل و دادوستد با آنها است. در پایان، می‌توان گفت طراحی پایدار، نوعی نگرش به دنیا را مطرح می‌کند که با پیروی از اصولی خاص، تعامل بین مصرف منابع در حال و آینده را مورد توجه قرار داده و همواره در جهت منافع بلندمدت بشر گام برمی‌دارد (اشلوزکی، ۲۰۰۸). اصول طراحی و تولید در این رویکرد در موارد زیر دسته‌بندی می‌شود:

- بهره‌وری بهینه از انرژی (در تمامی اجزاء پروسه طرح و تولید و استفاده و مرگ محصول)
- اختصاص موادی با کارایی لازم
- انتخاب شیوه‌های بهینه تولید
- استفاده از مواد بومی و طبیعی
- اطمینان از قابلیت تعویض قطعات یک مجموعه با هم در طراحی برای تولید مجدد
- قابلیت تعمیر یا تعویض ساده قطعات
- انتخاب و طراحی پیکره‌های کلاسیک به لحاظ ماندگاری
- جلوگیری از هرگونه آلودگی زیست‌محیطی
- تأکید بر قابلیت طراحی بر اساس نیازهای واقعی
- حداقل گرایی^۵
- خودداری از جزئیات غیر کاربردی و صرفاً تزئینی

آئین‌های فتوت اسلامی

آداب جوانمردی از جمله ذخایر معنوی و فرهنگی است که به صورت یک سلسله تعالیم اخلاقی و حکمت عملی برای عامه مردم درآمده است. آن بخش از احکام دین و

بهره برداری از منابع در محدوده کل اکوسیستمی است که این سیستم به آن وابسته است. پایداری زیست‌محیطی نیازمند مصرف پایدار توسط یک جمعیت پایدار است (بیراندود، ۱۳۹۱: ۷۲). باید خاطر نشان کرد مفهوم طراحی پایدار یک مفهوم عام بوده و در بسیاری از زمینه‌ها از جمله معماری، طراحی صنعتی، گرافیک، کشاورزی، ماشین‌آلات و هر آنچه با محیط زندگی انسان سروکار دارد، به کار برده می‌شود. شاید بتوان هدف از این نوع طراحی را کاهش آسیب‌های محیطی، به حداقل رساندن مصرف منابع انرژی و هماهنگی هر چه بیشتر با طبیعت دانست. به معنای دیگر، فلسفه طراحی پایدار، پشتیبان و مشوق فرایندهایی است که در هر مرحله از طراحی، ساخت و سپس مصرف، تأثیرات منفی بر محیط‌زیست و سلامت استفاده‌کنندگان را نیز در نظر گرفته باشد. این نوع طراحی از اصولی خاص تبعیت می‌کند که رعایت آنها ضروری است: مدیریت منابع انرژی، طراحی با قابلیت بازگشت به چرخه زندگی، طراحی برای انسان.

مدیریت منابع انرژی

۱- مدیریت منابع تجدیدناپذیر: با توجه به روند رو به رشد منابع غیرقابل تجدید مانند سوخت‌های فسیلی و مواجهه جدی با بحران انرژی در سال‌های اخیر، استفاده بهینه از این نوع منابع حیاتی به نظر می‌رسد؛ زیرا این نوع منابع با توجه به ذخایر موجود، در سال‌های آتی به پایان می‌رسند و می‌بایست برای دسترسی به منابع جایگزین فعالیتی جدی دنبال شود.

۲- مدیریت منابع تجدیدپذیر: بهترین نوع منابع انرژی که در طراحی پایدار بر آن تمرکز می‌شود، منابعی هستند که توانایی قرار گرفتن در چرخه طبیعی و قابلیت بازگشت را داشته باشند. در این نوع مدیریت منابع، همواره طراح تلاش می‌شود نوعی تعادل بین اثر تولیدشده و محیط اطراف برقرار شود تا این دو در یک چرخه بازگشتی بتوانند با یکدیگر مرتبط شوند. در این نوع طراحی، با استفاده از منابعی که در دسترس و طبیعی هستند، مانند خورشید و باد و باران، همواره پروژه‌های اقتصادی‌تر خواهیم داشت.

طراحی با قابلیت بازگشت به چرخه زندگی

در این طرح تأکید بر اتخاذ روشی است که به بازیافت و بازتولید منابع به کار رفته منجر شود. در واقع، در این مرحله، طراح ذهن خود را باید متوجه روندی کند که منابع مورد استفاده در طرح بتوانند پس از مرحله زوال و دورریزی به چرخه اصلی طبیعت بازگردند. به این معنا که منابع ما از

اصول عقلی که مربوط به زندگی افراد در جامعه و رفتار آنان با یکدیگر بوده به صورت تلطیف‌شده و با گذشت زمان از انواع صافی‌های تجربی و انسانی عبور کرده و در قالب قواعد اخلاقی در آمده است. آیین جوانمردی در اصل با اتکا به «فطرت» نیک انسانی به وجود آمده و درصدد محفوظ نگه‌داشتن انسان از انواع تعصبات بوده است. در سنت شرقی، هنرمندان همانند صاحبان دیگر مشاغل، میان زندگی، هنر و عبادت پیوند و نزدیکی قائل بودند. آنها آیاتی را در حین انجام کار می‌خواندند که بیشتر مضمون رضایت و خشنودی الهی و به یاد آوردن روز جزا بود. آنها با خواندن این آیات در هر مرحله‌ای از حرفه خود، روح هنری و احساسشان را با آیات معنوی و الهی پیوند می‌زدند. واژه عربی فتی^۶ که جمع آن فتیان است، بر مفهوم جوانی (از شانزده تا سی سالگی) دلالت می‌کند. معادل فارسی این واژه، «جوان» است. «جوانمردی» که معادل فارسی فتوت است، همان جوانی است (صراف، ۱۳۵۲: ۱۲۹). معنای «سالک»، مسافر یا زائر معنوی است که به منزلگه دل رسیده باشد؛ یعنی حقیقت باطنی انسان را درک کرده و در نتیجه به مرحله جوانی جاودانه روح نائل گردیده باشد (عفیفی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۳). جوانی از لحاظ جسمانی به معنای رسیدن به کمال و شکفتگی ظاهری و جسمانی انسان و از لحاظ معنوی به مفهوم شکوفایی کامل خصلت‌ها و نیروهای درونی اوست. به جوان، فتی یا جوانمرد و در زبان فرانسه شوالیه می‌گویند. شوالیه‌گری^۷ آمیزه‌ای بود از سنت‌های نظامی اقوام ژرمن، آداب و شعائر مسیحی و رسم‌هایی که از عالم اسلام و ایران باستان به اروپا راه یافته بود. اصول شوالیه‌گری، شوالیه را موظف می‌ساخت در جنگ، شجاع و به تعهدات فئودالی پای‌بند باشد و از شرف و ناموس ضعفا دفاع کند (همان: ۱۳۰).

این مرام‌نامه‌ها از تأثیرگذارترین متون فارسی، در احترام‌بخشی به کار و تولید، منزلت‌بخشی به صاحبان کارهای سخت و گرامی‌داشت هم‌پیشگان و هم‌مسلمانان در کل بشریت هستند و به شکل روان‌شناسانه‌ای بین کار، هنر، دین، اخلاق، احساسات، تاریخ و ناخودآگاه قومی پیوند ایجاد کرده است. آنها با نمادسازی و پیوندهای خلاقه با اصول و مبانی و باورهای دینی، فلسفی و اخلاقی، مخاطبان را از سطح عادی افعال و اشیا به معانی عمیق کشانده و بین این دو سطح پیوند زده و برای کار و تولید اقتصادی، پشتوانه‌های معنایی از امور معنوی فراهم آوردند؛ و به آرزوی شارل فوریه^۸ درباره کار دل‌انگیز جامعه عمل پوشانده و کار را از معنای اولین و اجباری آن دور کرده و آن را به نردبانی برای آفرینندگی مبدل ساختند (فرهادی

۱۳۹۱: ۴). رابطه نزدیکی بین اهل تصوف و اهل فتوت وجود داشته است. آئین فتوت به تدریج از مقاصد سیاسی و عیاری به سمت اهداف صنفی پیش رفته است، محبوب در مقدمه خود بر فتوت‌نامه سلطانی می‌نویسد: "فتوت تصوفی است عوامانه که راه و رسم‌های آن ساده و درخور فهم عامه مردم است. علم فتوت شعبه‌ای از علم تصوف است. تصوف، عرفان نظری و فتوت، عرفان عملی است." (نفیسی، ۱۳۵۴: ۲۲۵). فلسفه ایران باستان فلسفه مبارزان است، اهورامزدا و اهریمن دو قطب این فلسفه را تشکیل می‌دهند، نور و ظلمت از کهن‌ترین اندیشه‌های آریایی است، توجه به این دو عامل، مشی اجتماعی ایرانیان بوده و گرایش به سوی خیر و مخالفت با اهریمن به وضوح دیده می‌شود (محبوب، ۱۳۵۰: ۷۲).

از آمیزش ضروریات و تجربیات فرهنگی چند هزارساله ایران و اسلام، در آیین فتوت، مکتبی به وجود آمده است که از نظر ارج نهادن به کار، نوع دوستی و طبیعت دوستی و همکاری، قابل مقایسه با هیچ مکتبی در زمینه کار و تقدم منافع جمع و جامعه بر فرد نیست (فرهادی، ۱۳۹۱: ۱۱). واعظ کاشفی در فصل اول فتوت‌نامه سلطانی در معنای کرم می‌نویسد: "اصل طریقت سه چیز است: دم و قدم و کرم، دم یعنی دم در کشیدن از ناگفتنی‌ها، قدم یعنی قدم ناهندان در ناکردنی‌ها و کرم یعنی کار کن و در کار کن، اگر پرسیدند واجبات طریقت چند است؟ بگوی چهار: اول آموختن از علم شرع، دوم علم را به عمل رسانیدن، سیم با خلق خلُق ورزیدن، چهارم ریاضت کشیدن، تا آیین دل به صیقل مجاهدت روشن گردد." (کاشفی، ۱۳۵۰: ۳۲). در فصل چهاردهم از باب پنجم فتوت‌نامه کاشفی در مقدمه آداب کسب، مطالبی می‌آورد که امروزه ما را به یاد سلسله نیازهای مازلو^۹ می‌اندازد: "بدان که درویش را کسب حلال ضرورت و از واجبات است، برای آنکه اشتغال به عبادت وقتی میسر است که خاطر را فراغتی باشد و فراغت خاطر آن زمان دست دهد که معاش زایل گردد و چون ازاله ضروریات تمام میسر نشود، الا به آنکه رنجی بر مردمان نهد، پس لابد است که رنجی نیز از ایشان بکشد و هرکه منفعت گیرد و منفعت نرساند، به قول خدای تعالی کار نکرده باشد که فرموده است و تعاونوا علی البر و التقوی، پس هر که از درویشان به کسبی مشغول نباشد بار خود را به گردن مردم نهاده باشد و سبب رنج عالمیان می‌گردد" (همان: ۲۶۱).

در فتوت‌نامه‌ها هر عملی به شکلی نمادین بیان می‌شود که از اصل عینی خود فراتر رفته و در هاله‌ای از تقدس قرار می‌گیرد؛ و برخلاف روزگار ما و عصر سوداگری که به قول

۸. نظارت مدام و شدید اجتماعی بر مشاغل (برخورد با مفسدان و رعایت محرومان)؛

۹. بیشترین خیر و سودمندی و نفع برای خود، جامعه انسانی و کل آفرینش (میرفندرسکی، ۱۳۸۷: ۸۴)

در رساله معماریه نیز مؤلف ۶ نکته را برای هنرمند در فرایند طراحی و ساخت لازم می‌داند:

۱. بسیاری از صنایع و پیشه‌ها از طریق سلسله قدسی با نظام کائنات پیوند می‌یابند.

۲. متعلم و کارآموز صنعت و پیشه، در بدو آموزش هم‌شأن انبیا و اولیاست.

۳. صاحب این پیشه باید خود را عضوی از جامعه و تابع معیارهای آن ببیند و وظیفه خود را بهبود دادن ضوابط آن داند.

۴. هر شاگرد، استادی مستقیم داشته باشد که نزد او به تعلم بپردازد و احترام وی نگه دارد.

۵. رابطه استاد و شاگرد فراتر از رابطه پدر و فرزند است. استاد پدر معنوی شاگرد است.

۶. تربیت اخلاقی نیز در حین فرایند تعلیم صورت بگیرد و با منش فردی و اجتماعی صنعت‌گر پیوسته گردد. (جعفر افندی، ۱۳۸۹: ۷۶).

در مجموع برای اهل فتوت می‌توان ۱۲ صفت جوانمردی و احسان، کمک به فقرا، توحیدمحوری، عدالت، اقتدا به پیشوایان توحیدی، کار مضاعف، حلال بودن کسب، سودمندی برای خلق، رعایت اخلاق، سلوک معنوی از طریق پیشه‌وری، آموزش معنوی و ذکر و یاد خدا را اساس دانست (منشی قمی، ۱۳۶۰: ۴۵). این ۱۲ مورد اصول پایه‌ای هستند که در تمام فتوت‌نامه‌ها بر روی آنها تأکید می‌شده است.

اشتراکات میان دیدگاه‌های اهل فتوت با رویکرد توسعه پایدار

با مروری بر دیدگاه‌های طراحی و توسعه پایدار و دیدگاه‌های اهل فتوت، دریافت کلی مبنی بر مشابهت این دو حاصل شده است؛ ولی برای مقایسه دقیق‌تر تشابهات دیدگاه‌های این مسلک با طراحی پایدار در جدولی به تطابق یا عدم تطابق دیدگاه‌های این دو پرداخته شده است (جدول ۱). این تطابق در میان سه معیار اصلی رویکرد پایداری و شاخصه‌های هر معیار با نزدیک‌ترین شاخصه‌های فتوت که در بخش قبلی استخراج گردید مطالعه گردیده است. لازم به ذکر است که این تطابق اختصاراً فقط در میان منابع ذکرشده در این پژوهش بررسی شده و پرواضح است که احتمالاً در منابع اضافه می‌توان مشابهت‌های بیشتری را نیز یافت.

دورکیم^۱ روزگار تقدس‌زدایی از همه‌چیز و همه‌جا و راندن همه مسائل در عرصه اقتصاد غیرمقدس است، مکتب جوانمردان در عصر خود در پی آن بوده است که از کار و کوشندگی نردبان نجات بسازد. در فرهنگ و اساطیر ایرانی، بین اغلب کارها و اختراعات بنیادی و پادشاهان بزرگ و اسطوره‌ای پیوندی عمیق برقرار بوده است. این پیوند ویژه و تکرار و بازتولید آن در طی قرن‌ها تداعی‌های ناخودآگاهانه‌ای را در ذهن ایرانیان پی‌ریزی کرده است که با زندگی و فره ایزدی پیوند خورده است. پس از اسلام، ترجمان این اساطیر با همان کارکرد اما با قرائتی نوین در آئین جدید و اسطوره‌های دینی بازتولید شده است. تعلیمات کسب‌نامه‌ها تنها به ستایش عمل اکتفا نکرده، بلکه با اهمیت دادن به آموزش، بهبود روابط استاد - شاگرد، برانگیختن حس احترام کارآموز نسبت به استاد و پیشکسوتان صنف، افزایش مهربانی و دلسوزی استاد در حق کارآموز، بهبود همکاری بین اهل یک حرفه، احترام نسبت به مشتریان و مردم، برانگیختن احترام برای حرفه‌ها و ... در کل موجب تسهیل در انتقال پتانسیل فرهنگی و تسریع در ایجاد انواع سرمایه و از آن جمله سرمایه اجتماعی که نیازمند اعتماد و همکاری افراد جامعه است، شده است. همچنین این متون سبب بالابردن انگیزه و رضایت شده و احساس باهودگی و معنابخشی به کار و زندگی را فراهم می‌سازد (فرهادی، ۱۳۹۱: ۲۶). صفات اهل فتوت را هفتادودو مورد دانسته‌اند و از آن جمله‌اند: راستی، پاک کردن اندیشه از بدی، یاری، خواستن برای دیگری آنچه بر خود می‌خواهند، نکردن کاری که دیدن و شنیدن را نشاید، قناعت داشتن، تکلف از میان برداشتن و پرهیز از زیاده‌روی و تجمل (قشیری، ۱۳۷۴: ۳۸). میرفندرسکی نیز در رساله صنایع، ۹ اصل را زیربنای صنعت می‌داند:

۱. توحید، عبودیت، مسئولیت در برابر خداوند، نظام ربوبی و فرهنگ معاد باوری؛

۲. هم‌گامی حرفه و تزکیه (اخلاق حرفه‌ای)؛

۳. رعایت اهلیت و شایستگی و ظرفیت و استعداد فرد؛

۴. تلاش و کوشش هدفمند در راستای هدفمندی عالم؛

۵. توجه به پیوستگی، نیاز و تعامل اندام‌وار (ارگانیک) انسان‌ها با هم؛

۶. نیاز جامعه به تمام مشاغل و حرف (عدم تمرکز بر مشاغل خاص)؛

۷. توسعه و ارتقا کمی و کیفی در روند کار (عدم ایستایی

و در جا زدن)؛

جدول ۱. مقایسه دیدگاه‌های طراحی پایدار با دیدگاه‌های اهل فتوت

ارکان طراحی پایدار	دیدگاه‌های طراحی پایدار	دیدگاه‌های مشابه اهل فتوت
پایداری اجتماعی	تغییر و بازبینی الگوهای معیوب احیای باورها و الگوهای فرهنگی تاریخی	مقابله عبارات با سلطه فرهنگ اشرافی ترویج کار دوستی (سالک باید وظیفه خود را بهبود دادن ضوابط جامعه داند.)
	مشمولیت و دربرگیرندگی (تنوع نژادی، فرهنگی و ...)	نیاز جامعه به تمام مشاغل و حرف کمک به فقرا عضوی از جامعه بودن و تبعیت از معیارهای آن خیر و سودمندی و نفع برای خود و همه جامعه
	برخورداری از سلامت و رفاه	تلاش برای بیشترین خیر و سودمندی و نفع برای خود و جامعه
	برخورداری از آموزش	نظام آموزش استاد و شاگردی
	رشد و ارتقای تعامل اجتماعی	جوانمردی و احسان و سودمندی اجتماعی پیوند صنایع و پیشه‌ها با کل کائنات تلاش و کوشش هدفمند در راستای هدفمندی عالم
پایداری اقتصادی	برخورداری از اصول و ارزش‌های پایدار	نظام آموزشی معنوی و ذکر و یاد خدا هم‌گامی حرفه و تزکیه (اخلاق حرفه‌ای)
	حفظ سرمایه اقتصادی	قناعت، بهره‌وری
	اقتصاد با حساسیت بوم‌شناختی	بهره‌گیری از منابع بومی
	نظام مبتنی بر ارزش	تلاش مبتنی بر ارزش‌های دینی و اخلاقی تلاش و کوشش هدفمند در راستای هدفمندی عالم
	نظام عادلانه	اصول اخلاقی برای حفظ عدالت نظام آموزشی پله‌ای، عدالت
	تأکید بر اقتصاد محلی	برخاستن جوانمردان از دل مردم عوام در شهرستان‌ها و روستاها و شروع به کسب در مراکز کوچک تولیدی
	بهره‌وری	تأکید بر مفید بودن کار در راستای منافع عالمیان
	تداوم و ارتقا سلامت	رعایت اصول بهداشتی تأکید شده در احکام دین توجه به پاکی و سلامت کالای عرضه شده
	زیست‌محیطی	حفظ سرمایه طبیعی با تداوم رفاه انسانی
حفظ و ارتقا محیط‌زیست		تلاش و کوشش هدفمند در راستای هدفمندی عالم و احترام به هستی
زندگی در چارچوب محدودیت‌های محیط‌زیست بیوفیزیکی		قناعت، صرفه‌جویی و پرهیز از زوائد و تجملات اضافی
مصرف پایدار		قناعت، صرفه‌جویی و بهینه عمل کردن

(نگارندگان)

نتیجه‌گیری

در این پژوهش به مقایسه دیدگاه‌ها و چارچوب فکری یکی از سبک‌های جهانی طراحی معاصر، طراحی پایدار و همچنین یکی از گرایش‌های تاریخی ملی و مردمی کشورمان، جریان فتوت، پرداختیم. با مقایسه این دو گرایش به نظر می‌رسد علیرغم تفاوت‌ها، شباهت‌هایی مفهومی به یکدیگر دارند و می‌توان دید که در فرهنگ ایرانی زمینه چنین افکاری فراهم بوده و ریشه تاریخی دارد. در پاسخ به سؤال این پژوهش مبنی بر اینکه آیا می‌توان از این دیدگاه‌ها برای تقویت اصول طراحی پایدار بین طراحان ایرانی استفاده نمود، باید پاسخ داد که می‌توان از این منابع به‌عنوان راهنمایی برای بومی‌سازی طراحی پایدار و جا انداختن این گرایش فکری به نحوی ملموس و نزدیک به فرهنگ مادر تولید و طراحی در کشورمان استفاده نمود؛ چنانچه در اصول طراحی پایدار نیز بر بومی‌سازی و استفاده از منابع بومی تأکید می‌شود و می‌توان به این سرمایه فرهنگی به چشم منبعی برای جا انداختن گرایش‌های صحیح تولید و طراحی استفاده نمود. در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش مبنی بر شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان پندارهای اهل فتوت با دیدگاه‌های طراحی پایدار باید عنوان نمود که هرچند در شالوده‌های نظری، تفاوت‌هایی بین رویکرد مادی با رویکرد معنوی و تکاملی اسلامی وجود دارد و نقطه افتراق دیدگاه اسلامی با دیدگاه پایداری در محتوای فرهنگی و انسان‌شناسی آن است، ولی شباهت‌های یافت شده قابل استناد بوده و می‌تواند به‌عنوان فصل مشترک این دو دیدگاه عنوان شود. واقعیتی دردناک است که ایرانیان به‌خصوص در صدسال اخیر با شتابی تند شونده از تولید و کار و از فرهنگ طراحی و تولید و کار چند هزارساله خود در حال دور شدن هستند. همه ایرانیان با شدت متفاوتی در حال دور شدن از این فرهنگ هستند و به انحاء گوناگون عادت به کاهلی و گرایشی کلی به سمت مصرف‌گرایی و جامعه مصرفی دارند. دانستن تاریخچه و تبارشناسی مسئله، راه را برای فهم مسئله و دلایل این گرایش باز می‌کند و راه و روش درست درمان و چاره‌اندیشی را به دانشمندان و پژوهشگران خواهد آموخت. این مطالعه نشان داد که ارزش‌هایی که به‌تازگی در جامعه جهانی در میان دغدغه‌مندان و اهل تفکر مطرح شده‌اند هزارها سال است که در فرهنگ و باور ایرانی جریان داشته و اصول محکم اعتقادی وی چه در نظرات و عقاید و چه در اعمال و مناسک وی بوده‌اند. حال انسان ایرانی و به‌خصوص طراح ایرانی نیز نزدیک‌ترین راهی که برای پالایش از دیدگاه‌های افراطی تولید و مصرف‌گرایی و گرایش به تجملات دارد، بازگشت به هویت دیرینه خویش و اسوه قرار دادن این نیاکان پاک و پاک‌دست و پاک‌دین است. با رعایت این اصول می‌توان شرایط لازم برای پیشرفت همه‌جانبه کشور اعم از پیشرفت اخلاق فردی و اجتماعی و فرهنگی و گسترش عقلانی صنعت را پدید آورد.

پی‌نوشت

۱. فتوت‌نامه: اسنادی که صاحبان پیشه در اصناف تولیدی می‌نوشتند تا از آن برای آموزش شاگردان خود استفاده کنند.
2. Sustainability
3. Environmental Movements مکاتب طبیعت‌گرا
4. Sustainable Society
5. Minimalism
۶. فتی: جوانمرد
7. Knighthood
۸. شارل فوریه: Charles Fourier جامعه‌شناس فرانسوی که درباره کار در جامعه صنعتی نظریه‌پردازی نموده است.
9. Abraham Maslow

منابع و مآخذ

- احمدیان، عبدالرسول و آقاشریفیان، مهرداد. (۱۳۹۲). فتوت اصنافی، الگوی اسلامی ایرانی کسب‌وکار. مجموعه مقالات کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- افشاری، مهران و مداینی، مهدی. (۱۳۸۱). فتوت و اصناف فتوت. چاپ دوم، تهران: چشمه.
- افندی، جعفر. (۱۳۸۹). رساله معماریه. مهرداد قیومی بیدهندی (مترجم)، تهران: فرهنگستان هنر.
- امامی، جمشید. (۱۳۹۰). طراحی برای آینده. تهران: دانشگاه تهران.
- بهار، مهرداد. (۱۳۸۰). سابقه جوانمردی در ایران باستان.
- بهشتی، سید محمد. (۱۳۸۲). زیبایی و کاربرد در هنر سنتی. فصلنامه فرهنگستان هنر، (۷).
- بهمنی، پردیس. (۱۳۹۱). رویکرد پایداری در طراحی اشیای کهن ایران. نمونه پژوهش: ظروف خانگی قرون اولیه اسلامی تا پنجم هجری. نشریه علمی - پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، (۵).
- بیرانوند، مسلم. (۱۳۹۰). بازشناسی معماری پایدار و جایگاه آن در دست‌یابی به اهداف توسعه پایدار. دانش نما، (۱۹۷-۱۹۶).
- پرتوی، پروین. (۱۳۸۰). اخلاق زیست‌محیطی و توسعه پایدار. هنر نامه، (۱۲).
- پورجوادی، نصرالله. (۱۳۹۲). الملامتیه و الصوفیه و اهل‌الفتوة، مجموعه آثار ابو‌عبدالرحمن سلمی. مهدی تدین (مترجم)، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- خزایی، محمد. (۱۳۸۷). جایگاه اصناف فتوت در هنر ایران. کتاب ماه هنر، (۱۲۱)، ۲۰-۱۸.
- راوندی، مرتضی. (۱۳۵۷). تاریخ اجتماعی ایران. جلد ۳ (طبقات اجتماعی بعد از اسلام)، تهران: امیرکبیر.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۸۶). قلندریه در تاریخ. تهران: سخن.
- شونون، فریتھیوف. (۱۳۸۴). کار در زندگی معنوی. از مجموعه عرفان ایران، جلد ۳۱ و ۳۲، پریسا خداپناه (مترجم)، سید مصطفی آرمایش (گردآورنده)، تهران: حقیقت.
- صراف، مرتضی. (۱۳۵۲). رسائل جوانمردان. چاپ اول، تهران: انجمن ایران‌شناسی فرانسه.
- فرای، ریچارد. (۱۳۶۳). عصر زرین فرهنگ ایران. چاپ دوم، مسعود رجب‌نیا (مترجم)، تهران: سروش.
- فرهادی، مرتضی. (۱۳۹۰). کار در فتوت‌نامه‌ها (مرام‌نامه‌های صنفی - طریقتی خودانگیخته و خودپذیرفته پیشه‌وران ایرانی). برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال سوم (۸).
- فنایی، زهرا. (۱۳۸۷). سیری در صنایع دستی در ایران. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.
- قشیری، عبدالکریم بن هوازن. (۱۳۷۴). رساله قشیری. ابوعلی حسن بن احمد عثمانی (مترجم)، بدیع‌الزمان فروزانفر (مصحح)، تهران: علمی و فرهنگی.
- کاشفی سبزواری، مولانا کمال‌الدین حسین. (۱۳۵۰). فتوت‌نامه سلطانی. به کوشش محمدجعفر محبوب. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- کرین، هانری. (۱۳۶۳). آیین جوانمردی. احسان نراقی (مترجم)، تهران: نو.
- گولپینارلی، عبدالباقی. (۱۳۷۹). فتوت در کشورهای اسلامی و مآخذ آن به همراه فتوت‌نامه منظوم ناصری. توفیق سبحانی (مترجم)، تهران: روزنه.
- لنگ، جان. (۱۳۹۱). آفرینش نظریه معماری. علیرضا عینی فر (مترجم)، تهران: دانشگاه تهران.
- محبوب، محمدجعفر. (۱۳۸۳). ادبیات عامیانه ایران. به کوشش حسن ذوالفقاری، تهران: چشمه.
- مددپور، محمد. (۱۳۸۷). تجلیات حکمت معنوی در هنر اسلامی. تهران: چاپ و نشر بین‌الملل.
- منشی قمی، قاضی احمد. (۱۳۶۰). گلستان هنر. چاپ سوم، احمد سهیلی خوانساری (مصحح)، تهران: منوچهری.
- موسوی، سید رضی. (۱۳۹۱). هنر اسلامی در آیین فتوت‌نامه‌ها با تأکید بر فتوت‌نامه چیت‌سازان. مطالعات هنر اسلامی، (۱۵).
- میرفندرسکی، میرزا ابولقاسم. (۱۳۸۷). رساله صنایعیه. حسن جمشیدی (گردآورنده)، قم: موسسه بوستان کتاب.
- نائل خانلری، پرویز. (۱۳۴۸). آئین عیاری. سخن، دوره نوزدهم (۱)، ۶.
- ندایی فرد، احمد. (۱۳۸۶). هویت فرهنگی و نقش آن در طراحی محصولات. هنرهای زیبا، (۳۰)، ۹۱.
- نفیسی، سعید. (۱۳۵۴). فتوت‌نامه‌ای از قرن هفتم هجری. فرهنگ ایران‌زمین، (۹ و ۱۰).
- هولود، رناتا. (۱۳۸۵). اصفهان در مطالعات ایرانی. محمدتقی فرامرزی (مترجم و گردآورنده)، تهران: فرهنگستان هنر.

- Baudrillard, J. (2005). **The System of Objects**. UK-USA: Verso.
- Burckhardt, T. (2001). **Sacred Art in East and West: Its Principles and Methods**. Lord North Bourne (Translator), New York: World Wisdom.
- Cohen, D. & Scott, A. (2006). **A Visual Language: Elements of Design**. London: Herbert Press.
- Grabar, O. (1987). **The Formation of Islamic Art**. New Haven and London: Yale University.
- Guenon, R. (2004). **Symbols of Sacred Science**. 2nd Ed, Henry D. Fehr (Translator), Samuel D. Fehr (Editor), New York: Sophia Perennis.
- Harrasowitz, V. (1995). **Sasanid Soldiers in Early Muslim Society: The Origin of Ayyaran and Futuwwa**. Wiesbaden: Springer.
- Pilditch, J. (1970). **Communication by Design: A Study in Corporate Identity**. London: McGraw Hill.
- Ridgeon, L. (2001). **Morality and Mysticism in Persian Sufism: A History of Sufi- Futuwwa in Iran**.
- Steven, V. (2008). **The Basis of Sustainable Design**. London: Architectural Press of Elsevier.
- Wilson Chacko, J. (1999). **Eventful Transformations: Al-Futuwwa between History and the Everyday**. Canada: Concordia University Press.

Received: 2017/12/15

Accepted: 2017/05/14

A Survey on Analogy between Sustainable Design Approach and Production of Iran's Traditional Islamic Chivalry rituals

Nafiseh Najafi* Reza Afhami**

Abstract

This paper aims at studying art and traditional production in the rituals of Chivalry and their views on creating products. It also introduces sustainable design approach. And, in this comparative study, the similarities and differences between these two approaches have been discussed to find out their similarities and the potential for using it in today design approaches. For the possibility of using this view for today's design and production. In this study, the views and opinions of this traditional society in relation to the design and production are examined. This category of resources in the current situation of Iran and in Middle Eastern countries are very useful due to the change from tradition production to modern production and its damages. And the principles and practices of cultural reproduction are helpful for damaged Iran's contemporary design and production.

This analytical and descriptive study was conducted using the resources and library data. And the method of logical reasoning to analyze the data. The most important hypothesis of this study is that Chivalry rituals has some similarities to view points of sustainable design which can be used in order to institutionalize this approach among Iranian designers, because of the similarities to their traditions & their field cultural. The main question of this paper is; what similarities and differences are between these two approaches. The result shows that there is similarities between Chivalry rituals and sustainable design which can be used to produce a new way to take advantage of this knowledge and traditional.

Keywords: Sustainable design, Islamic Chivalry rituals, Magnanimity letters, traditional design and production

---

* PhD candidate of art research, faculty of art , Tarbiat Modares University, Tehran,Iran.

** Assistant professor, art research, faculty of art, , Tarbiat Modares University, Tehran,Iran.